

DISOLUCIJA SFRJ I OBNOVA NEZAVISNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE NA STRANICAMA LISTA „OSLOBOĐENJE“

Apstrakt: Autor se bavi u radu istraživanjem i proučavanjem procesa disolucije bivše SFRJ, te obnovom nezavisnosti Bosne i Hercegovine, kroz stranice dnevnog lista *Oslobođenje*. Naime, značajne historijske izvore, bitne za proučavanje historijskih procesa u Bosni i Hercegovini, predstavlja list *Oslobođenje*, koji je svakodnevno pratio i donosio vijesti vezane za proces disolucije SFRJ, te obnovu nezavisnosti Bosne i Hercegovine. Stoga je cilj rada da se kroz navedenu štampu istraži atmosfera i ambijent u kojima su se dešavale promjene, kako je to doživljavano u Bosni i Hercegovini, kako je reagovala tadašnja strana, ali i domaća, politička i druga javnost. Na taj način želi se dati jedna kompletnija slika svakodnevice u Bosni i Hercegovini u tim sudbonosnim trenucima njene hiljadugodišnje opstojnosti i posebnosti.

Ključne riječi: Disolucija, SFRJ, Bosna i Hercegovina, obnova nezavisnosti, *Oslobođenje*.

DISSOLUTION OF YUGOSLAVIA AND THE RENEWAL OF BOSNIA AND HERZEGOVINA'S INDEPENDENCE ON THE PAGES OF „OSLOBOĐENJE“

Abstract: The author of the paper deals with the research and study of the process of the dissolution of the former SFRY, and the restoration of the independence of Bosnia and Herzegovina, through the pages of the daily newspaper *Oslobodjenje*. Namely, important lexical sources relevant to the study of historical processes in Bosnia and Herzegovina are available in the *Oslobodjenje* paper, which monitored and brought news about the process of the dissolution of the SFRY, and the restoration of the independence of Bosnia and Herzegovina. Therefore, the aim of the paper is to investigate the atmosphere and the environment in which the changes were taking place, as was the case in Bosnia and Herzegovina, as was the reaction of the then side, but also the domestic, political and other public. In this way, one more complete picture of everyday life in Bosnia and Herzegovina is to be given in these fateful moments of its millennial existence and specialties.

Key words: *Dissolution, SFRY, Bosnia and Herzegovina, renewal of independence, Oslobodjenje.*

Uvod

Hiljadugodišnje postojanje Bosne i Hercegovine praćeno je stalnom borbom za opstojnost, u stalnom neprijateljskom okruženju, koje je imalo za cilj osvajanje njenih teritorija. Nakon gubitka nezavisnosti srednjovjekovne bosanske države, 1463. godine, prostor današnje Bosne i Hercegovine inkorporiran je u sastav Osmanskog carstva, a zatim Austro-Ugarske monarhije. Prvodecembarskim aktom, 1918. godine, Bosna i Hercegovina je ušla u sastav Kraljevine SHS, kasnije Jugoslavije, u kojoj od samog početka snosi posljedice hegemonističke politike Srbije, a koja se ispoljava kroz najbrutalnije oblike nasilja prema bošnjačkom stanovništvu. Obnovom državnosti Bosne i Hercegovine, 25. novembra 1943. godine, Bosna i Hercegovina ulazi u novu fazu borbe za svoju posebnost i samobitnost. Iako je prostor Bosne i Hercegovine, kroz historiju bio i ostao poseban i nedjeljiv, sveprisutna je tendencija negiranja njene posebnosti, a u njoj, naročito Bošnjaka. Negiranje posebnosti Bošnjaka, te njihovog nacionalnog, etničkog, historijskog i kulturnog identiteta, smišljeno je rađeno u svrhu ostvarenja velikodržavnih projekata i aspiracija na teritorij Bosne i Hercegovine.

Krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina, zahtjevi za promjenama u političkom sistemu i redefiniranjem odnosa u jugoslovenskoj federaciji, naročito su postali izraženi. Na temelju tih demokratskih zahtjeva i kretanja došlo je do konačnog nacionalnog priznanja Bošnjaka. Navedene promjene izazvale su veliki otpor hegemonističkih, velikosrpskih, centralističkih snaga. Usvajanjem Ustavnih amandmana iz 1971. godine, a naročito donošenjem Ustava, 1974. godine, došlo je do izraženijeg napada postojećih snaga velikosrpske ideje, koji su otvoreno atakovali na navedeni Ustav, sa glavnim ciljem uvođenja srpske hegemonije u Jugoslaviji. Kada im to nije pošlo za rukom, od sredine osamdesetih godina, agresivnije se nastupa sa provođenjem ideje o stvaranju velike Srbije. Naime, krajnji cilj Slobodana Miloševića bio je uspostava srpske vlasti u cijeloj državi. Kada su se Slovenija i Hrvatska suprostavile ovom cilju, odlučivši da se izdvoje, Srbija i Slobodan Milošević su prešli na realizaciju alternativne strategije. Taj, rezervni plan svodio se na to da se okupe svi Srbi, koji su živjeli u pet od šest republika, u jednu državu. Poslije neuspjeha u Sloveniji, Srbija nastupa radikalnije u Hrvatskoj, gdje nastoji, uz svesrdnu pomoć JNA, izdvojiti srpska područja iz okvira legalnih hrvatskih vlasti. U Bosni i Hercegovini se otišlo čak i dalje – nastojalo se uspostaviti srpsku državu na dvije trećine teritorija. Takav postupak otvoreno je vodio disoluciji Jugoslavije, te su Srbija, a naročito njen predsjednik, bili glavni pokretači rušenja Jugoslavije.

Dakle, snaženje nacionalnih pokreta sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, i njihova reafirmacija, u kasnijoj fazi poprimaju sve izraženije hegemonističke aspiracije, na račun drugih jugoslovenskih republika. Ta ideja ogledala se naročito u primjeni najbrutalnijih postupaka, koji su predviđali negiranje nacionalnog identiteta i kršenje svih oblika ljudskih prava. Na tim osnovama Bosni i Hercegovini je bila namjenjena sudbina Jugoslavije (zastupajući pravo na teritorije Bosne i Hercegovine po nacionalnom ključu), odnosno razbijanje na hrvatski i srpski dio.

Značajno je napomenuti da su Srbija i Milošević svoj nacionalizam usmjerili prije svega prema Sloveniji, iako tamo nije bilo srpskog nacionalnog elementa, u značajnijoj mjeri. Međutim, Slovenija je već od kraja osamdesetih godina XX stoljeća, zastupala ideju demokratske, decentralizirane Jugoslavije, koju Milošević nije prihvatao. Njegov neuspjeh pokušaj smjene slovenačke vlade 1989. godine, nastavljen je ekonomskim bojkotom, kojem se Slovenija uspješno oduprla.

Poslije Slovenije, slijedeći cilj Miloševića bio je Hrvatska. Međutim, dolaskom na vlast Franje Tuđmana u Hrvatskoj, hrvatski nacionalizam je stao nasuprot srpskog, što je bila najgora moguća verzija i kombinacija po Jugoslaviju, čime su šanse za održanje i opstanak Jugoslavije, na tim osnovama definitivno srušene. Podsjetimo se da su kroz historiju, sukobi velikohrvatskog i velikosrpskog nacionalizma bile glavne determinante i faktori razdora (SFRJ, ali i ranije Kraljevine Jugoslavije), one su je određivale, uspostavljale, ali i rušile. Ono što je pogubno jeste neumoljiva historijska činjenica, da se na putu i udaru navedenih nacionalizama i sukoba, uvijek nalazila Bosna i Hercegovina, a u njoj naročito Bošnjaci. Poslije svakog sukoba tih nacionalizama Bošnjaci su bili desetkovani, raseljeni, a teritorija Bosne i Hercegovine uvijek bila predmet teritorijalnih pretenzija i aspiracija.

U takvoj konstelaciji snaga i odnosa velikosrpskog i velikohrvatskog nacionalizma, bio je doveden u pitanje ne samo položaj Jugoslavije, nego i sve izraženije generiranje otvorenih sukoba, koji su prijetili eskalaciji ratnih sukoba velikih razmjera. U takvim okolnostima, bilo je i više nego sigurno, da Jugoslavija i njene republike neće same naći zajedničko rješenje. Stoga se u dešavanja oko mogućeg opstanka Jugoslavije i prije svega mirnog rješenja krize morala uključiti treća, neutralna strana, oličena u Evropskoj zajednici, kasnije potpomognuta sve većim uticajem Sjedinjenih Američkih Država. Dakle, svjedok disolucije Jugoslavije bile su kako Evropska zajednica, tako i Sjedinjene Američke Države. Svjedoci, koji su bili dugogodišnji "prijatelji" Jugoslavije. Međutim, gubitkom značajnog, strateškog, geopolitičkog faktora Jugoslavije, kao balansa između NATO-a i Varšavskog ugovora, Jugoslavija više nije mogla imati iskrene saveznike, u prelomnim trenucima njenog bivstvovanja. Jugoslavija je izgubila svoju ključnu ulogu i samim time prepuštena na nemilost narastajućim nacionalizmima, koji su dodatno pothranjivani izvana. Stoga su Evropska zajednica i Sjedinjene Američke Države bile svjedok razaranja, umjesto faktor mirenja i stvaranja, na demokratskim osnovama, novih država na Balkanskom poluotoku.

Tokom 1989. godine dolazi do krize Predsjedništva SFRJ, uz istovremeno nametanje vrhovnih struktura JNA, sa ovlaštenjima samostalnog donošenja odluka. Ni obnova višepartijskog sistema nije mogla pomoći stabilizaciji Jugoslavije, jer su destruktivne snage bile uveliko jače, od snaga koje su nastojale iznaći mirno rješenje razrješenja jugoslovenske krize. Nakon pokrenutih inicijativa i zahtjeva za osamostaljenje Slovenije i Hrvatske, proces disolucije je bio neminovan i više nije mogao biti zaustavljen. Poučeni iskustvom iz ranijih perioda, te na osnovu postojeće konstelacije snaga, Bosna i Hercegovina je također morala krenuti istim putem. Bio je to “početak kraja Druge Jugoslavije”.

Disolucija SFRJ, uzroci i posljedice

Tranzicijske promjene koje su se, između ostalog, ogledale u promjeni političke strukture vlasti, odnosno uvođenjem političkog pluralizma, otvorena je nova historijska etapa bivstvovanja južnoslavenskih naroda, okupljenih u tadašnju socijalističku državnu zajednicu, Jugoslaviju. Tranzicijske promjene koje su, na političkom polju, započele višestranačkim izborima, zapečatiće višedecenijski period zajedničkog bivstvovanja južnoslavenskih naroda u SFRJ. Iako su deklarativno, navedene političke promjene donijele demokratiju narodnim masama, vrijeme je pokazalo da su iste oslobodile toliko dugo sputavane velikosrpske i velikohrvatske nacionalizme, koji su nastojali da u datim okolnostima ostvare svoje hegemonističke ciljeve, a što je neminovno moralo dovesti do raspada SFRJ.

Nezadovoljna unutrašnjim uređenjem Jugoslavije, koji je uveden Ustavom SFRJ, 1974. godine, Srbija se od samog početka protivila i tražila da pokrajine budu više integrirane u Srbiju. Objavljivanjem Memoranduma Srpske akademije nauka iz 1986. godine, ovaj zahtjev je proširen sa pokrajina i na republike u kojima su Srbi bili više zastupljeni u strukturi stanovništva. Osim Slovenije, to se odnosilo na sve druge republike, posebno na Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku, radi ostvarivanja velikosrpske političke ideje, “svi Srbi u jednoj državi”.¹

Srbija, koja se zbog svojih hegemonističkih ciljeva, najviše, deklarativno, zalagala za očuvanje Jugoslavije, prva je počela sa rušenjem ustavnopravnog poretka Jugoslavije. Naime, donošenjem Ustava Srbije, 1990. godine, ukinut je ustavni položaj Kosova i Vojvodine, dviju jugoslovenskih pokrajina, koje su imale identičan položaj i prava, kao i ostale republike, s razlikom da iste nisu imale status država, na kojim osnovama je Srbija inicirala disoluciju Jugoslavije. Usljed opstrukcije sudija srpske nacionalnosti, Ustavni sud Jugoslavije, u toku 1991. godine, nije uspio donijeti presudu kojom bi se vratio raniji ustavnopravni status pokrajinama. *Milošević je tvrdio da brani Jugoslaviju čak i dok je pleo planove da je pretvori u diktaturu sa srpskom dominacijom.*² Nakon Srbije, svoje ustave su

1 Omer Ibrahimagić, *Politički sistem Bosne i Hercegovine*, knjiga prva, izd. Magistrat, Sarajevo 1999, 71. (dalje: O. Ibrahimagić, *Politički sistem*).

2 Waren Zimmerman, *Izvori jedne katastrofe*, preveli: Milena Gradiška, Ljerka Vajagić i Marjan Jurleka, Zagreb 1997, 12. (dalje: W. Zimmerman, *Izvori jedne katastrofe*).

donijele i Slovenija, Hrvatska i Makedonija i provele referendum o razdruživanju iz Jugoslavije. Bosna i Hercegovina nije donijela svoj Ustav, ali je usvojila krucijalne ustavne amandmane, 31. jula 1990. godine i tako je pored Crne Gore, koja je slijedila političku opciju Srbije, bila jedina republika koja nije donijela potpuno novi ustav.³

Jugoslovenska kriza je u prvi plan izbila već nakon prvih višestranačkih izbora, održanih 1990. godine. U svim republikama su pobijedile građanske i nacionalne opcije, koje su u postojećoj konstelaciji odnosa, prije svega u odnosu na Srbiju, tražile više političke autonomije u Jugoslaviji, odnosno nezavisnost. Nasuprot takvim stavovima stajala je Srbija, koja je po svaku cijenu htjela sačuvati Jugoslaviju (čitaj: Veliku Srbiju, op. autora). Uvidjevši da sve više gubi uticaj, Srbija je prešla na "plan B", a to je intenzivno naoružavanje raznih paravojnih formacija, u cilju demonstracije sile, zastraživanja naroda, te stvaranja sveopšteg haosa. Takvom politikom sile i pritisaka, Srbija je nastojala otupiti oštricu ideje o razdruživanju i samostalnosti republika.

Međutim, višedecenijska hegemonija Srbije i velikosrpskih političkih, ali i intelektualnih krugova, kako u socijalističkoj, tako i u Kraljevini Jugoslaviji, svakako su opredijelili političke snage u svim republikama, osim Crne Gore, za mirno razdruživanje i formiranje posebnih država. Ne uspjevši da prisili ostale republike na "zajedničku državu" Srbija je pokušala da uz pomoć JNA, zavede vanredno (ratno) stanje u martu 1991. godine. Predsjedništvo Jugoslavije je taj prijedlog odbilo, zahvaljujući glasu bosanskog člana Predsjedništva. To je ubrzalo proces srbiziranja JNA, (u kojoj su već natpolovično, odnosno preko 60% bili zastupljeni srpski kadrovi), zatim potajno (ali i javno) naoružavanje srpskog stanovništva u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, pripremajući se za vojnu opciju stvaranja homogene Srbije.

Velikosrpska, hegemonistička politika, nakon neuspjeha u Sloveniji, svoje osvajačke planove prenosi na Hrvatsku. Ratne aktivnosti u Sloveniji, a naročito u Hrvatskoj alarmirale su tada još uvijek apatičnu Evropsku zajednicu, na pokušaj posredovanja u cilju pronalaska mirnog rješenja. Bilo je očito da će Srbija prije ili kasnije pokrenuti ratnu mašineriju i na prostoru Bosne i Hercegovine, koja je oduvijek naročito bila zainteresovana za pripajanje iste Srbiji. Dok Evropska zajednica, neodlučno nastoji pronaći mirno rješenje jugoslovenske krize, dotle britanski Bi-Bi-Si, prenosi da bi se borbe mogle lako prenijeti i na teritoriju Bosne i Hercegovine. *Malo je razloga za nadu da će srpske pobunjeničke snage prekinuti svoju ofanzivu, dok su u poziciji da i dalje proširuju područja pod svojom kontrolom.*⁴ Uzimajući u obzir velikosrpske ciljeve, ohrabrene vojnom mašinerijom, bilo je i više nego očito da Srbija nikada neće prihvatiti raspad SFRJ. Planovi Evropske zajednice, stalni razgovori i pregovori, vođeni mjesecima bez konkretnih učinaka, ostavljali su Srbiji potrebno vrijeme za konsolidaciju snaga na terenu, koje

3 O. Ibrahimagić, *Politički sistem*, 71.

4 Novi udarac napukloj Jugoslaviji, *Oslobođenje*, godina XLVIII, 12. septembar 1991, 6.

su, ako ne milom, onda silom nastojale provesti u djelo ideju stvaranja svrsrpskih prostora.

Ustavnopravni osnov disolucije jugoslovenskih republika

Već tokom 1990. godine, republike iz sastava bivše Jugoslavije, poduzimale su određene korake u smislu stvaranja uslova za jačanje svoje samostalnosti i nezavisnosti. Tako je Hrvatski Sabor 22. decembra 1990. godine usvojio sasvim novi Ustav, a i u Sloveniji je pripreman amandman kojim se ta republika definisala kao samostalna država. U ovom razdoblju definisanja ustavnih promjena u jugoslovenskim republikama, i u Bosni i Hercegovini je usvojen, 31. jula 1990. godine, amandman XL na Ustav SR Bosne i Hercegovine iz 1974. godine, kojim je definisan novi ustavni status Bosne i Hercegovine, odnosi u njoj, kao i njeni odnosi prema drugima.⁵

Usvajanjem ustavnih amandmana na Ustav SR Bosne i Hercegovine iz 1974. godine stvorene su ustavno-pravne pretpostavke za kasnije određenje Bosne i Hercegovine prema Jugoslaviji, ali i stav Evropske zajednice. Usvajanjem amandmana XL na Ustav SR Bosne i Hercegovine iz 1974. godine, Bosna i Hercegovina se definiše kao *...suverena demokratska država ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive*.⁶ Ovom ustavnim odredbom trajno su definisani državnopravni odnosi u Bosni i Hercegovini. Amandman XL će biti jedan od ključnih argumenata prilikom donošenja odluke tzv. Badinterove komisije, ali i stav i odluka Skupštine SR Bosne i Hercegovine, o provođenju referenduma građana.⁷ Značaj navedenog amandmana ogleda se u činjenici da se u njemu govori o državnom suverenitetu Bosne i Hercegovine i to ustavnim normom kojom se Bosna i Hercegovina definiše kao *“demokratska suverena država”*. Time je definitivno i međunarodno-pravno Bosni i Hercegovini priznato historijsko pravo na nezavisnost, čime je stekla pravo da uđe u porodicu nezavisnih i suverenih država okupljenih u Organizaciji Ujedinjenih naroda.

U vezi sa određenjem statusa Bosne i Hercegovine jeste i pitanje teritorije, što je definisano amandmanom LXII, kojim je utvrđeno da je teritorija SR Bosne i Hercegovine jedinstvena i nedjeljiva, a *granice Republike mogu se mijenjati odlukom Skupštine, samo u skladu sa voljom građana cijele Republike, izraženom njihovim prethodnim izjašnjavanjem putem referenduma, ako se za mijenjanje*

5 Dženana Čaušević, *Pravno politički razvitak Bosne i Hercegovine, dokumenti sa komentarima*, Sarajevo 2005, 499. (dalje: Dž. Čaušević, *Pravno politički razvitak BiH*). Nove ustave su donijele i Srbija i Makedonija, dakle sve republike osim Crne Gore.

6 Dž. Čaušević, *Pravno politički razvitak BiH*, 499.

7 Kasim I. Begić, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991-1996)*, Sarajevo 1997, 47. (dalje: K. I. Begić, *Bosna*). Značajno je napomenuti da su između ostaloga navedeni ustavni amandmani obezbijedili ustavno-normativnu osnovu za prve višestranačke izbore.

*izjasni najmanje dvije trećine ukupnog broja birača.*⁸ Ustavni amandmani imali su presudnu ulogu, odnosno dali su legitimitet brojnim odlukama legalnih organa Bosne i Hercegovine, kako u odnosima istih prema građanima i narodima Bosne i Hercegovine, drugim državama, tako i prema međunarodnoj zajednici. Osim toga, na takvim ustavnim normama iznošeni su i branjeni legitimni stavovi i zahtjevi Bosne i Hercegovine na međunarodnim mirovnim pregovorima koji su slijedili.

Dakle, na temeljima Ustava SFRJ iz 1974. godine, donošenjem novih ustava republika, odnosno, u slučaju Bosne i Hercegovine, ustavnih amandmana, stvorene su ustavno-pravne osnove na samoopredjeljenje, uključujući i pravo na otcjepljenje, što je definisano i u Osnovnim načelima Ustava SFRJ iz 1974. godine.⁹

Uloga Evropske zajednice u procesu disolucije SFRJ

Ulogu u iznalaženju mirovnog rješenja jugoslovenske krize preuzela je Evropska zajednica, sa uvjerenjem da će za Jugoslaviju pronaći *političko rješenje kojim će biti svi zadovoljni i koje neće nikom biti nametnuto*. Konferencija o Jugoslaviji, koja je djelovala pod pokroviteljstvom Evropske zajednice, započela je sa radom u septembru 1991. godine. Konferencija o Jugoslaviji dosegla je svoj vrhunac u prijedlogu plana za rješenje krize, koji je prezentovan u Hagu, 18. oktobra 1991. godine, pod nazivom „Okviri za generalno rješenje jugoslovenske krize“. Prema navedenom dokumentu, prevazilaženje krize uključuje, između ostalog slijedeće prijedloge: *Suverene i nezavisne republike sa međunarodnim subjektivitetom, za one republike koje to žele; Slobodna asocijacija republika sa međunarodnim subjektivitetom; U sklopu globalnog rješenja, priznavanje nezavisnosti onih republika koje to budu željele, u okviru njihovih postojećih granica, osim ukoliko se ne postigne drugojačiji sporazum.*¹⁰ Ponuđeni dokument za rješenje krize prihvatili su predsjednici pet (od šest) republika, svi osim Srbije. Ponuđeni prijedlog nije prihvatio predsjednik Srbije, koji je istakao da ponuđena rješenja krize *praktično znače ukidanje Jugoslavije.*¹¹ Stoga je on, između ostalog tražio angažovanje Arbitražne komisije. Novo zasjedanje Konferencije, održane 5. novembra također je doživilo neuspjeh, što je u konačnici dovelo do obrazovanja Arbitražne komisije.

Značajno je primijetiti da je i Skupština Crne Gore, na sjednici od 18. oktobra 1991. godine, zvanično proglasila suverenost Crne Gore, te distanciranje od JNA i daljnjih vojnih aktivnosti Crnogoraca u Hercegovini i Hrvatskoj.¹² Na osnovu ove odluke, odnosno ovlaštenja Skupštine Crne Gore, predsjednik Momir Bulatović

8 K. I. Begić, *Bosna*, 47.

9 Omer Ibrahimagić, *Srpsko osporavanje Bosne i Bošnjaka*, izd. Magistrat, Sarajevo 2001, 67.

10 K. I. Begić, *Bosna*, 24.

11 Milošević za "popravku" evropskog plana, *Oslobođenje*, godina XLVIII, br. 15566, 19. oktobar 1991, 1.

12 Suverenost uz "blagoslov" Evrope, *Oslobođenje*, godina XLVIII, br. 15566, 19. oktobar 1991, 4.

je stavio svoj potpis na Karingtonov Sporazum za rješenje krize. Međutim, Bulatović je bio izložen otvorenoj kritici prosrpskih krugova u Crnoj Gori koji su ga optužili *da se svrstao u isti red sa onima koji su od početka rušili Jugoslaviju*.¹³ Na takvim osnovama i pritiscima doći će do ponovnog približavanja Srbije i Crne Gore po pitanju rješenja jugoslovenske krize. Stoga će Crna Gora zajedno sa Srbijom uložiti amandmane na mirovni prijedlog Konferencije o Jugoslaviji. Prvi zahtjev se odnosio na to da i narodi učestvuju u određivanju buduće zajednice, a drugi, prema kojem bi buduća federacija, trebalo da nastavi međunarodno-pravni subjektivitet i kontinuitet dotadašnje SFRJ. Međutim, delegacije Bosne i Hercegovine, Slovenije, Hrvatske i Makedonije su navedene amandmane odbacile, kao neprihvatljive.¹⁴ Naime, ukoliko bi se navedeni amandmani prihvatili, to bi u praksi značilo da bi narodi mogli uticati na granice republika (budućih država), a zbog sve izraženije ideje svesrpskog okupljanja u jednoj državi, a sa druge strane, čak i postojanje neke krnje Jugoslavije, ne daje za osnov, po međunarodnom pravu da nastavi međunarodno pravni subjektivitet. Stoga, na pomenutoj Konferenciji, od 5. novembra, zahtjevi Srbije i Crne Gore nisu dobili podršku ostalih republika.

Usljed stalnih odbijanja mirovnih pregovora od strane Srbije, usvojena je rezolucija od strane Evropske zajednice, 8. novembra 1991. godine, o uvođenju sankcija protiv Jugoslavije.¹⁵ Na taj način, Evropska zajednica je nastojala da dodatno prisili Srbiju na pregovore i mirno rješavanje krize. To je značilo jedan novi politički diskurs Evropske zajednice protiv Srbije, koja je označena kao glavni krivac za neuspjeh mirovnih pregovora. Međutim, kako će se to kasnije obistiniti, Srbija ni pod pritiskom embarga nije napustila ideju stvaranja svesrpskih prostora, odnosno Velike Srbije. Sankcije protiv Jugoslavije, zvanično su stupile na snagu 11. novembra 1991. godine, nakon što ih je zvanično potvrdio, u formi službene odluke, Ministarski savjet Evropske zajednice.¹⁶

Arbitražna komisija i raspad SFRJ

Usljed stalnog protivljenja Srbije u iznalaženju odgovarajućih rješenja za jugoslovensku krizu, te zahtjeva za uspostavom arbitraže, Evropska zajednica se odlučila za formiranje ekspertne komisije, čije odluke trebaju biti ključne za daljnje aktivnosti Konferencije i stav Evropske zajednice prema jugoslovenskoj krizi. Arbitražna komisija sastavljena je od predsjednika ustavnih sudova evropskih zemalja (Španija, Francuska, Njemačka, Italija i Belgija). Na čelo komisije imenovan je predsjednik Ustavnog suda Francuske, Rober Badinter, po kome je komisija i dobila naziv, “Badinterova komisija”, od čijeg zaključka je zavisila sudbina SFRJ i krajnji ishod razrješenja jugoslovenske krize.

13 U Srbiju ili Evropu, *Oslobođenje*, br. 15568, 21. oktobar 1991, 4.

14 Jasna pozicija Makedonije, *Oslobođenje*, godina XLVIII, br. 15585, 7. novembar 1991, 5.

15 Sankcije protiv Jugoslavije, *Oslobođenje*, broj 15587, 9. novembar 1991, 1.

16 Od danas sankcije, *Oslobođenje*, br. 15590, 12. novembar 1991, 1.

Analizirajući memorandume i dokumente pristigle od strane svih republika i Predsjedništva SFRJ, u Mišljenju N° 1, od 20. novembra 1991. godine, Komisija između ostaloga konstatuje slijedeće: *uprkos činjenici što je SFRJ do sada zadržala svoj međunarodni subjektivitet, pogotovo u međunarodnim organizacijama, četiri republike izrazile su volju za nezavisnošću.*¹⁷ Naime, u Sloveniji je već u decembru 1990. godine održan referendum, a deklaracija o nezavisnosti, 25. juna 1991. godine, koja je suspendovana na tri mjeseca, a potvrđena 7. oktobra iste godine.¹⁸ U Hrvatskoj referendum je održan u maju 1990. godine, a Deklaracija o nezavisnosti 25. juna 1991. godine, koja je potvrđena 8. oktobra 1991. godine.¹⁹ U Makedoniji, referendum je održan u septembru 1991. godine, o nezavisnoj i suverenoj Makedoniji unutar asocijacije (saveza, op. autora) jugoslavenskih država. U navedenom periodu u Bosni i Hercegovini nije održan referendum, ali je Rezolucijom o suverenosti, prihvaćenoj od strane parlamenta, 14. oktobra 1991. godine, (osporavana od strane srpske zajednice u Bosni i Hercegovini), izražena namjera o nezavisnosti.

Uzimajući u obzir činjenice koje je razmatrala, Komisija je konstatovala, između ostaloga slijedeće: *Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je u procesu disolucije.*²⁰ Navedeno mišljenje Arbitražne komisije je višestruko značajno. Prije svega Komisija je potvrdila stavove i zahtjeve republika za osamostaljenjem i nezavisnošću, u skladu sa ustavno-pravnim osnovama, kojim je potvrđeno da je riječ o dezintegraciji ili raspadu SFRJ. Naime, ovim mišljenjem je opovrgnut stav Srbije da je riječ o neustavnom djelovanju, odnosno secesiji (otcjepljenju) od SFRJ. Nadalje, Mišljenjem Arbitražne komisije, SFRJ je prestala da postoji kao država, odnosno, kao međunarodni subjekt, a republike, koje su do tada činile istu, su pravno nasljednice SFRJ, uzimajući u obzir činjenicu da se niti jedna od njih, niti grupa republika, ne mogu smatrati njenim jedinim nasljednikom. Također, Badinterova komisija zaključuje, da „savezni organi više ne zadovoljavaju kriterije koje jedna federativna zajednica podrazumijeva“.²¹

U toku mjeseca decembra Evropska zajednica je aktivno radila na planu jugoslovenske krize, ali i pitanju priznanja novih država, Slovenije i Hrvatske. Dok je Njemačka izašla otvoreno sa stavom i opredjeljenošću za priznanjem nezavisnosti Slovenije i Hrvatske, dotle je Francuska plasirala jednu novu doktrinu, koja bi

17 K. I. Begić, *Bosna*, 33.

18 Odlukama usvojenim u Skupštini, Slovenija je dočekala istek moratorija, čime je Slovenija počela da funkcioniše, kao samostalna država, u ponoć između sedmog i osmog oktobra 1991. godine. Od osmog oktobra na 34 granična prelaza prema Hrvatskoj počeo je važiti isti režim, kao i prema Austriji i Italiji. Vidi: Dežela se oprašta, *Oslobođenje*, godina XLVIII, br. 15556, 9. oktobar 1991, 4.

19 Predsjednik hrvatske vlade, Franjo Gregurić, na sjednici Sabora, od osmog oktobra 1991. godine, izjavio je da *od danas vrijede odluke Sabora po kojima je Hrvatska suverena i samostalna država te ...da je Hrvatska iskazala i odlučnost, odvažnost i sposobnost da trpimo i najteže udarce kako bismo obranili slobodu i demokraciju Hrvatske.* Vidi: Moratorij je prošlost, *Oslobođenje*, br. 15556, 9. oktobar 1991, 3.

20 K. I. Begić, *Bosna*, 33.

21 Traženje izlaza iz bezizlaza, *Oslobođenje*, br. 15616, 10. decembar 1991, 1.

podrazumijevala „institucionalizaciju priznavanja novih država na evropskom kontinentu, bilo da nastaju rastakanjem ili ujedinjenjem“.²² Evropska zajednica je, 17. decembra 1991. godine donijela *Deklaraciju o Jugoslaviji i Deklaraciju o smjernicama o priznavanju država u Istočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu*.²³ Jugoslovenske republike su dobile rok do 23. decembra za dostavu zahtjeva na *Evropski konkurs za nove države*.²⁴ Značajno je primijetiti da je Evropska zajednica postavila precizan i hitan rok za dostavu zahtjeva, kao i odrednicu, po kojoj se sve republike koje to žele, mogu obratiti sa zahtjevom za priznanje. Deklaracija je propisala i precizne uslove koje republike uz zahtjev moraju dostaviti. Između ostaloga republike su se morale odrediti da li prihvataju obaveze sadržane u dokumentu o kriterijumima za priznavanje novih država, zatim uslove navedene u nacrtu Haške konvencije, posebno u dijelu koji se odnosi na ljudska prava i prava manjina, itd.²⁵

U skladu sa odredbama Deklaracije, zahtjevi republika koji su pristigli do naznačenog roka, proslijeđeni su Arbitražnoj komisiji, koja je do 15. januara 1992. godine imala rok da iste razmotri, te dostavi pravno mišljenje, da li republike koje su uputile zahtjev, zaslužuju status nezavisnih država. Do određenog roka za predaju zahtjeva, odnosno 23. decembra, zahtjeve su uputile četiri republike i to Slovenija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Makedonija.²⁶

U skladu sa ranijim stavovima, Njemačka je ne čekajući zvaničan rok za priznanje novih država, to učinila već 23. decembra 1991. godine, kada je i formalno priznala Sloveniju i Hrvatsku.²⁷ Tim putem je nastavio Vatikan, koji je Hrvatsku i Sloveniju priznao 13. januara 1992. godine.²⁸

Na temelju izvještaja Arbitražne komisije uslijedilo je priznavanje Slovenije i Hrvatske, 15. januara, od strane država članica Evropske zajednice, da bi potom uslijedilo priznanje od strane Austrije, Belgije, Velike Britanije, Danske, Holandije, Švicarske i Malte.²⁹

22 Neizvjesna sudbina Konferencije, *Oslobođenje*, broj 15618, 12. decembar 1991, 1. Francuskom prijedlogu se oštro usprotivila Velika Britanija, koja je zastupala stav da se priznanje novih država može obavljati samo od slučaja do slučaja.

23 O. Ibrahimagić, *Politički sistem*, 72.

24 Evropski konkurs za nove države, *Oslobođenje*, br. 15624, 18. decembar 1991, 1. Učesnici samita, na sjednici od 17. decembra 1991. godine, izašli su u susret Grčkoj, a povodom njenih zahtjeva upućenih Evropskoj zajednici po pitanju priznavanja Makedonije, a što će u konačnici uticati i na njeno (ne) priznavanje od strane Evropske zajednice, iako je ministar inoposlova Makedonije, uputio pismo ministrima EZ-e, (sjednica u Lisabonu od 17. februara 1992) kojim je zatražio priznavanje nezavisnosti Makedonije te poručio da je *Skoplje spremno da pruži Grčkoj garancije da nema teritorijalne pretenzije*“. Vidi: Makedonija još bez priznanja, *Oslobođenje*, br. 15684, 18. februar 1992, 1. Makedonija je 12. februara priznanje dobila od Slovenije. Vidi: Dežela priznala Makedoniju, *Oslobođenje*, br. 15679, 13. februar 1992, 1.

25 Briselska deklaracija o Jugoslaviji, *Oslobođenje*, br. 15624, 18. decembar 1991, 1

26 Do sada četiri prijave, *Oslobođenje*, br. 15630, 24. decembar 1991, 1.

27 Priznanje iz Bona, *Oslobođenje*, br. 15630, 24. decembar 1991, 1.

28 Vatikan priznao Hrvatsku i Sloveniju, *Oslobođenje*, br. 15649, 14. januar 1992, 1. U noti o priznanju se ističe da se priznanje uslovljava izričitom obavezom Hrvatske i Slovenije da poštuju fundamentalna ljudska prava.

29 EZ priznao Sloveniju i Hrvatsku, *Oslobođenje*, br. 15651, 16. januar 1992, 1. Definitivno

Značajno je primijetiti da je Izvještaj Badinterove komisije preporučio da se osim Slovenije, prizna i Makedonija, odnosno da i jedna i druga steknu međunarodnu nezavisnost i priznanje od Evropske zajednice. Međutim, usljed veta kojeg je uložila Grčka, odloženja je odluka o priznanju Makedonije, dok je u pogledu Hrvatske “dopunjen” izvještaj Tuđmanovom izjavom o pružanju dodatnih garancija srpskoj manjini. Na takvim osnovama, evropska “dvanaestorica” su jednoglasno donijela odluku o priznanju Slovenije i Hrvatske.³⁰ S druge strane, Bosna i Hercegovina je usljed izraženih neslaganja, odnosno protivljenja političkih predstavnika srpskog naroda, bila primorana da pruži dodatne garancije, kako bi njena nezavisnost i samostalnost bile potvrđene.

Vanustavno rušenje državno-pravnog poretka Bosne i Hercegovine (SAO-izacija i HAO-izacija Bosne i Hercegovine)

Značajnijim uključivanjem međunarodne zajednice u okviru Konferencije o Jugoslaviji, u iznalaženju mirovnog razrješenja krize, u Bosni i Hercegovini se od strane dijela vladajućih struktura vrši njena otvorena ustavno-pravna destrukcija. Istina, u početnim formama nastojalo se pravno i teritorijalno rastakanje provesti u okviru važećeg ustavno-pravnog sistema, ali kako je vrijeme odmicalo ovi projekti su u većem ili manjem intenzitetu odstupali od pravnog sistema, da bi na kraju u potpunosti poprimili ne samo vaninstitucionalnu formu, nego značili i otvoreno rušenje Ustava Bosne i Hercegovine. Riječ je o dva vanustavna projekta čiji su kreatori bili strukture vlasti, odnosno političke stranke (SDS i HDZ), koje su u najvećem dijelu participirale u vlasti, u okviru institucija sistema (Skupština, Predsjedništvo, Vlada, itd), kod iznalaženja odgovarajućeg ustavno-pravnog ustrojstva Bosne i Hercegovine. Dakle, s jedne strane pomenute političke stranke učestvuju u radu legitimnih i legalnih organa vlasti, a sa druge strane, koristeći vaninstitucionalne forme, flagrantno krše važeći ustavno-pravni sistem Bosne i Hercegovine.

Iako je vremenski postojala neznatna razlika između projekta SAO-izacije i HAO-izacije, treba primijetiti i određeni stepen sinhronizacije između ova dva projekta, počevši od ideje, preko forme, pa do samog završnog čina i jednog i drugog projekta. Početak napada na ustavno-pravni sistem i teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine, započet je formiranjem “Zajednice općina Bosanske krajine”.³¹ Ovako dobro smišljen projekat u formi “Dogovora o udruživanju u priznanje Hrvatske takođe je bilo uslovljeno da Hrvatska potvrdi svoj stav prema nacionalnim manjinama, što je na kraju i učinjeno.

30 K. I. Begić, *Bosna*, 40.

31 Postupajući po prijedlogu Vlade SR Bosne i Hercegovine, o ocjenjivanju ustavnosti i zakonitosti Dogovora o udruživanju u Zajednicu općina Bosanska krajina, Ustavni sud je na raspravi održanoj 8.10.1991. godine, konstatovao da postoje tri verzije ovog dokumenta, te da se ne zna broj općina koje su “pristupile zajednici”. Naime, u raspravi je taj broj varirao od devet do trideset i sedam, što je samo po sebi dovoljno govorilo o ozbiljnosti, sa stanovništa legaliteta i predlagača i nosioca rasprave, i naravno samih kreatora nove “zajednice općina”. K. I. Begić, *Bosna*, 57.

Zajednicu općina” nije bio dugog vijeka, jer se u rekordnom vremenu “autonomna regija Bosanska krajina” transformira, 16. septembra 1991. godine (srpska autonomna oblast). Ovo će inače, postati model za saoziciju najvećeg dijela Bosne i Hercegovine, u vrlo kratkom periodu. Treba istaći da je osim “političke volje” vrhuške SDS-a za dalje korake u ovom projektu postojala i “naučna osnova” pored značajnog beogradskog autorstva i mentorstva.³²

U cilju ostvarivanja svojih zamisli i potiranja svake posebnosti Bosne i Hercegovine kao državotvorne cjeline, vršena je bjesomučna srbizacija svega i svačega. Počelo se od naziva općina i oblasti, do naziva gradova, preduzeća, zdravstvenih ustanova, škola. Pri tome se vodilo računa da se iz naziva obavezno izbaci pridjev “bosanski”. Sračunato je zatirano ime i pojam Bosne i bosanstva.³³

Proglašenjem “SAO Krajina” kao i neposredno prije toga “SAO Hercegovina” već su u imenu sadržane kategorije koje su bile apsolutno strane ustavnom poretku Bosne i Hercegovine. Prije svega, u strukturi teritorijalno političkog organiziranja Republike, nema autonomne oblasti, ni kao društveno-političke zajednice, niti kao oblika saradnje i ostvarivanja zajedničkih interesa, jer teritorija Republike predstavlja jedinstveno i u tom smislu nedjeljivo područje. S druge strane, sam naziv je direktno ukazivao na kršenje ustava, jer je u istom dat ekskluzivitet jednom narodu (srpskom, op.a.) u odnosu na druge. Nakon “SAO Hercegovine” i “SAO Krajine” uslijedili je proglašenje “SAO Romanije” 22. oktobra, zatim “SAO Sjeveroistočne Bosne” 28. oktobra, “SAO Sjeverne Bosne” 5. novembra, pa sve do “SAO Birač” 9. januara 1992. i “Srpske opštine Bihać” 10. januara 1992. godine.³⁴

Projekat saozicije Bosne i Hercegovine bio je samo početna etapa tihe okupacije zemlje i rušenja ustavno-pravnog poretka. Tome u prilog govori i činjenica konstituisanja tzv. “Skupštine srpskog naroda Bosne i Hercegovine” 24. oktobra 1991. godine.³⁵ Osnivanje parlamenta, pravdano je tobože ugroženošću srpskog naroda, pred, “nametnutom muslimansko-hrvatskom koalicijom, koja

32 “Naučna” i “stručna” osnova saozicije u okviru Bosne i Hercegovine, obezbijedena je u tajnom elaboratu regionalizacije, rađenom mimo programa Vlade, pod naslovom “Demografsko-ekonomska analiza regionalnog razvoja, alokacije prirodnih i drugih resursa u Republici – i uticaj tih faktora na regionalizaciju i položaj pojedinih naroda – posebno srpskog”, od strane Republičkog zavoda za društveno planiranje Bosne i Hercegovine, iz septembra 1991. godine. Vidi: K. I. Begić, *Bosna*, 58.

33 Mehmedalija Bojić, *Historija Bosne i Bošnjaka* (VII-XX vijek), Sarajevo 2001, 294.

34 K. I. Begić, *Bosna*, 59.

35 Jedna od odluka donesenih na prvoj sjednici tzv. Skupštine srpskog naroda jeste i odluka o ostajanju srpskog naroda Bosne i Hercegovine u zajedničkoj državi Jugoslaviji. Međutim, suština poruke na najbolji nam način ilustruje kakvu su to Jugoslaviju Srbi htjeli. Naime, u odluci se između ostaloga kaže *...da srpski narod u Bosni i Hercegovini ostaje u zajedničkoj državi Jugoslaviji, sa Srbijom, Crnom Gorom, SAO Krajinom, SAO Slavonijom, Baranjom i Zapadnim Sremom*, (podvukao autor) *te drugima koji se za taj ostanak izjasne*. Vidi: Goran Đuran, Istorijski izvori iz razdoblja stvaranja Republike Srpske (24. oktobar 1991 – 28. februar 1992. godine), *Glasnik Udruženja arhivskih radnika Republike Srpske*, Banjaluka 2012, 29. Ovakva “zajednička Jugoslavija” predstavlja očito okupljanje svih Srba u jednu državu, to jest Veliku (homogenu) Srbiju, što je bio krajnji cilj nacionalističkih i hegemonističkih aspiracija Srbije i Slobodana Miloševića.

prijeti da ugrozi vitalne interese srpskog naroda, ... da ugrozi njegov nacionalni opstanak u Bosni i Hercegovini”.³⁶ Vanustavno rušenje države Bosne i Hercegovine, se odigralo upravo u dvorani Skupštine SR Bosne i Hercegovine, koja je kao najviši zakonodavni organ zadužena za uređenje države na ustavnoj i zakonskoj osnovi. Dakle koristeći prostore legalnih institucija, radilo se na rušenju istih, što je bio svojevrsan apsurd. Konstituisanje tzv. skupštine je ne samo nepoznato u ustavno-pravnom sistemu Bosne i Hercegovine, nego i uopće u raznovrsnim oblicima asocijacija sa prefiksom javno-pravnog karaktera.

Naredni korak u projektu smišljene ustavno-pravne destrukcije Bosne i Hercegovine je bio tzv “plebiscit srpskog naroda” održan 9. i 10. novembra 1991. godine, sa plavim listićima za Srbe i žutim listićima za ostale narode i narodnosti. Koji krajnji cilj su imali destruktivne snage, koje su aktivno radile na rušenju ustavno-pravnog poretka Bosne i Hercegovine, vidljivo je iz pitanja sa žutih listića, namijenjenih Srbima. Pitanje je glasilo: „da li je saglasan sa odlukom Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, od 24. oktobra 1991. godine, da srpski narod ostane u zajedničkoj državi Jugoslaviji, sa Srbijom, Crnom Gorom, SAO Krajinom, SAO Slavonijom, Baranjom i Zapadnim Sremom, te drugima koji se za ostanak izjasne“.³⁷ Do koje mjere se išlo u razgradnji države, a istovremeno koristeći njene zvanične institucije dovoljno govori i podatak, da su pitanja vezana za tzv. plebiscit, saopštena na konferenciji za štampu koja je održana u prostorijama Skupštine SR Bosne i Hercegovine, dakle, u zvaničnoj legalnoj instituciji.³⁸

Treba istaći da ustavno-pravni sistem Bosne i Hercegovine, a isto tako i tadašnji Ustav Jugoslavije, nije poznao uopće pojam plebiscita, a pogotovo plebiscita nacije ili bilo kakvog drugačijeg etničkog izjašnjavanja na ovaj način. Stoga je i po samoj odluci za plebiscit, zatim “glasačkom tijelu” te formi plebiscit značio flagrantno kršenje Ustava Bosne i Hercegovine.³⁹ O tome se jasno izjasnio i Ustavni sud Bosne i Hercegovine, naglašavajući da „da samo Skupština SR Bosne

36 Paralelni parlament, *Oslobođenje*, br. 15572, petak, 25. oktobar 1991, 1.

37 Vikend za glasanje, *Oslobođenje*, br. 15584, srijeda, 6. novembar 1991, 5.

38 *Isto*.

39 U tom smislu, Vlada Bosne i Hercegovine je na sjednici od 5. novembra 1991. godine, zaključila da *budući da odluku o raspisivanju plebiscita za 9. i 10. 11.1991. godine nije donijela Skupština Bosne i Hercegovine, konstituisana u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine, i da nije riječ o republičkom referendumu u smislu čl. 12. st. 4 Zakona o referendumu, odluka o raspisivanju tog plebiscita ne obavezuje državne republičke organe, kao ni općinske organe, da neposredno rade na provođenju plebiscita*. Vidi: K. I. Begić, *Bosna*, 62. Na vijesti o tzv. plebiscitu reagovalo je i Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, na sjednici od 6. novembra 1991. godine. Tom prilikom Predsjedništvo je ocijenilo da je to *politički nepromišljen i pravno neutemeljen čin, koji u politički život Republike može unijeti konfuziju i neizvjesnost*. Vidi: Politički nepromišljeno-pravno neutemeljeno, *Oslobođenje*, br. 15585, četvrtak, 7. novembar 1991, 1. Na osnovu ovakve reakcije vidljivo je u kolikoj mjeri su legalni organi vlasti bili nemoćni pred destruktivnim hegemonističkim snagama. Naime, puko “neobavezivanje državnih i općinskih organa” po osnovu njihovog učešća na provođenju plebiscita dokaz je slabosti sistema vlasti, jer bi u iole uređenijoj državi, organizatori vanustavnog djelovanja snosili sankcije, te odgovarali za svoje vanustavno djelovanje.

i Hercegovine može donijeti odluku o raspisivanju republičkog referenduma“.⁴⁰ Međutim, sa jasno isprofilisanim ciljevima, i nedvojbenom podrškom beogradskih političkih i intelektualnih krugova, plebiscit je proveden. Uolikoj mjeri se radilo o smišljenim, ali i koordinisanim aktivnostima sa srbijanskim i beogradskim krugovima, svjedoči njihova stalna podrška, čak i otvorena.⁴¹

Nakon tzv. plebiscita, nastavljen je pritisak na legalne organe vlasti Bosne i Hercegovine, u smislu opstrukcije učešća SDS-ovih članova u radu Predsjedništva, Vlade i drugih legalnih i legitimnih organa vlasti. S druge strane planskim aktivnostima radilo se na pripremama za definitivnu podjelu Bosne i Hercegovine proglašenjem tzv. “Republike srpskog naroda”. Naime, nakon razmatranja Deklaracije Ministarskog savjeta Evropske zajednice, tzv. Skupština srpskog naroda je odlučila da formira novu republiku u Bosni i Hercegovini. Ni ovoga puta nije izostala direktna podrška beogradskih političkih i intelektualnih krugova, a sjednicu su direktno prenosile televizije iz Novog Sada i Beograda.⁴² Institucionalno “zaokruživanje saozicije Bosne i Hercegovine” izvršeno je proglašenjem tzv. “Republike srpskog naroda” 9. januara 1992. godine, jednoglasnim usvajanjem Deklaracije, po kojoj tzv. Republika „nalazi u sastavu savezne države Jugoslavije, kao njena federalna jedinica“.⁴³ Uolikoj mjeri su hegemonističke aspiracije bile izražene vidljivo je iz činjenice da su tzv. republici osim područja srpskih autonomnih regija i oblasti... pripojili i gotovo sva druga područja „na kojima je srpski narod ostao u manjini, zbog genocida koji je nad njim izvršen u toku drugog svjetskog rata“.⁴⁴

Na ovakve protivustavne radnje reagovalo je Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, na sjednici održanoj 11. januara 1992. godine, kao i Vlada Bosne i Hercegovine, koja je odluke poslanika SDS-a i Srpskog pokreta obnove, razmatrala na sjednici održanoj 10. januara 1992. godine.⁴⁵

U oktobru 1991. godine započinje, doduše u odnosu na saoziciju, nešto usporenijom dinamikom i projekat “HAO-izacije Bosne i Hercegovine”. Zvanična najava ovog projekta upućena je od strane Stjepana Kljujića kojom prilikom je istakao slijedeće: „Poslije svega što se dogodilo, podjela Bosne je jedini izlaz i mislim da će Srbi morati izdvojiti svoje teritorije i svoje ljude. Mi ćemo predložiti Muslimanima, da u ostatku Bosne i Hercegovine ostanemo kao zajednica, te da se

40 Države u državi, *Oslobođenje*, br. 15585, četvrtak, 7. novembar 1991, 3.

41 Tako je predsjednik Narodne skupštine Republike Srbije, Aleksandar Bakočević, čestitao Momčilu Krajišniku na uspješno provedenom referendumu. Vidi: Jednodušno „ZA“, *Oslobođenje*, br. 15590, četvrtak, 12. novembar 1991, 3.

42 Priprema formiranja srpske Bosne i Hercegovine, *Oslobođenje*, br. 15628, nedjelja, 22. decembar 1991, 3.

43 Proglašena “Republika srpskog naroda u Bosni i Hercegovini”, *Oslobođenje*, br. 15645, petak, 10. januar 1992, 1.

44 *Isto*.

45 Tom prilikom, Predsjedništvo je između ostalog zaključilo *da se radi o protivustavnom aktu koji kao takav ne proizvodi pravne posljedice*, Vlada Bosne i Hercegovine je predložila Skupštini Bosne i Hercegovine *da hitno raspravi ovo pitanje na zajedničkoj sjednici*. Vidi: Protivustavni akt bez pravnih posljedica, *Oslobođenje*, br. 15646, subota 11. januar 1992, 1.

konfederalno pridružimo Sloveniji i Hrvatskoj, ili da budemo samostalni potpuno. Ukoliko oni to ne prihvate, onda ćemo i mi tražiti svoj dio...“⁴⁶ Provođenje u djelo projekta haoizacije započelo je formiranjem “Hrvatske zajednice Bosanska Posavina” sa osam općina, 12. novembra 1991. godine. Već 18. novembra 1991. godine uslijedilo je formiranje tzv. “Hrvatske zajednice Herceg-Bosne”, sa trideset općina.⁴⁷ Sa određenim zakašnjenjem, 27. januara 1992. godine proglašena je i “hrvatska zajednica srednje Bosne”, sa četiri općine.⁴⁸ Institucionalno zaokruživanje “hrvatskih zajednica” nezavisno od podrške referendumu, koju će inače čelništvo HDZ-a nastojati kapitalizirati kao glavni argument u tobože njihovom očuvanju Bosne i Hercegovine, provedeno je u vidu proglašavanja tzv “Hrvatske zajednice republike Herceg-Bosne”. U praksi, to je značilo s jedne strane zvanično jačanje ovlasti dotadašnjih “zajednica” i promovisanje njihovih “izvornih kompetencija”, a s druge strane time je u potpunosti i projekat “haoizacije Bosne i Hercegovine”, poprimio i formalne i suštinske komponente “saoizacije Bosne i Hercegovine”. U konačnici, to je značilo, *de facto*, postojanje dvije paradržave na bosanskohercegovačkom prostoru.⁴⁹ Jasno je da je to bio put i način za stvaranje Velike Hrvatske, te da se HDZ za Bosnu i Hercegovinu, baš kao i Karadžićeva SDS, rukovodila sa pozicije hrvatskog, odnosno srpskog nacionalizma.

Reakcija na stvaranje tzv. Zajednice hrvatskih općina bilo je sa raznih strana. Jedino je pozdravljena od strane Karadžićeve SDS, što je i razumljivo, jer je ona u tome vidjela olakšan i ubrzan put definitivnog parčanja i uništenja Bosne i Hercegovine kao države. U ovako teškim uslovima, kada su destruktivne snage doživile svoju kulminaciju, a ustavno-pravni poredak zemlje bio u značajnoj mjeri narušen, bilo je i više nego sigurno da je nezavisnost i suverenost Bosne i Hercegovine jedini i najbolji put.

46 Stjepan Kljuić je navedenu izjavu, odnosno intervju dao riječkom “Novom listu” a objavljen je u *Oslobođenju* pod nazivom Podjela Bosne i Hercegovine – jedini izlaz, *Oslobođenje*, br. 15565, petak, 18. oktobar 1991, 2.

47 Ove zajednice općina, po njihovim osnivačkim odlukama su *političke, kulturne, gospodarstvene i područne cjeline*. Iako je Stjepan Kljuić (predsjednik HDZ BiH) istakao da će tzv. *Zajednice općina poštovati demokratski izabranu Vladu Bosne i Hercegovine, te da će se pridržavati odluka Skupštine i Predsjedništva*, evidentno je da je rušenje Bosne i Hercegovine, započeto od strane srpskih nacionalista, samo dodatno zakomplikovano, stvaranjem tzv. hrvatskih zajednica općina. Vidi: Samoorganiziranje Posavine i Herceg-Bosne, *Oslobođenje*, br. 15598, srijeda, 20. novembar 1991, 3.

48 Takozvana “Hrvatska zajednica srednja Bosna” utemeljena je u Zenici, kao *područna, politička, gospodarstvena i kulturna cjelina*. U njen sastav ušla su područja općina Zenica, Žepče, Zavidovići i Maglaj. Vidi: Utemeljena “Hrvatska zajednica srednja Bosna” *Oslobođenje*, br. 15663, 28. januar 1992, 3.

49 K. I. Begić, *Bosna*, 68. Zvanično, tzv. “Hrvatska zajednica Herceg-Bosna” je proglašena 4. jula 1992. godine u Grudama, iako je ista i prije toga, zapravo od početka, djelovala kao “paradržava u punom kapacitetu”.

Memorandum i Platforma o položaju i budućem uređenju jugoslovenske zajednice

Nakon višedecenijskog bivstvovanja u zajedničkoj jugoslovenskoj državi, kako Kraljevini, tako i SFRJ, koju su Bosna i Hercegovina, a naročito Bošnjaci zdužno prihvatili, otvaralo se jedno novo poglavlje u milenijskoj opstojnosti Bosne i Hercegovine. Po ko zna koji put su se, Bosna, a naročito Bošnjaci u njoj, ponovno nalazili na raskrsnici puteva, od kojih je jedan bio nezavisnost i suverenost, odnosno evropski put, a drugi neka zajednička, nova Jugoslavija, koji je vodio Bosnu i Hercegovinu u neizvjesnost i njeno daljnje osporavanje. Iako su u ranijim Jugoslavijama, Bošnjaci najviše osjetili na svojoj koži prevlast, hegemoniju i diktaturu beogradskog režima, oni ponovno, 1991. godine, u poznatom pomirljivom tonu podržavaju ideju i zalaganje za opstanak jugoslovenske zajednice, naravno pod određenim uslovima. Ovakav stav, Skupština SR Bosne i Hercegovine, je definisala u *Memorandumu (Pismo o namjerama)* i *Platformi o položaju Bosne i Hercegovine i budućem ustrojstvu jugoslovenske zajednice*.⁵⁰ U Platformi je iznesen jasan stav po kojem je Republika Bosna i Hercegovina „demokratska, suverena država ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive“.⁵¹ U Platformi se izražava i namjera očuvanja jugoslovenske zajednice, naravno pod određenim uslovima, koji se odnose na međusobno priznavanje suvereniteta, te nepovredivosti i nepromjenjivosti granica.

Dakle, bez obzira na denacionalizatorsku politiku prema Bošnjacima i stalno negiranje njihovog nacionalnog identiteta i posebnosti, Bošnjaci su se opet, kao i u ranijim periodima, najviše zalagali za mirno rješenje, te iznalaženje mogućnosti za opstanak zajedničke države.

Imajući u vidu da su Republika Srbija donošenjem novog ustava, a republike Slovenija, Hrvatska i Makedonija plebiscitarnim i referendumskim odlukama i kasnijim mjerama zasnovanim na ovim odlukama, nepovratno promijenile konstituciju Jugoslavije i stvorili novo pravno stanje, to je Skupština SR Bosne i Hercegovine, pozivajući se na odredbe važećeg Amandmana LX na Ustav, na sjednici od 14. oktobra 1991. godine donijela pomenuti *Memorandum o nezavisnosti i Platformu*, što je dovelo do reakcije velikosrpskih krugova u Bosni i Hercegovini, koja je rezultirala donošenjem odluke o osnivanju tzv. “Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini”.

U *Memorandumu* je naznačena opredjeljenost Bosne i Hercegovine za opstanak jugoslovenske zajednice, na novim za sve prihvatljivim osnovama. U *Memorandumu* je također istaknuto, da „s obzirom na nacionalni sastav njenog stanovništva, Bosna i Hercegovina neće prihvatiti nikakvo ustavno rješenje buduće jugoslovenske zajednice u kojoj ne bi istovremeno bile Srbija i Hrvatska. U budućoj integraciji – ma kakva ona bila Bosna i Hercegovina treba da bude sa Srbijom i

50 “Službeni list SR Bosne i Hercegovine”, godina XLVII, broj 32, 16. oktobar 1991.

51 *Isto*.

Hrvatskom povezana na isti način⁵². Također je naglašeno da će se Bosna i Hercegovina zalagati za normalno funkcionisanje postojećih zajedničkih institucija, ali da njeni predstavnici neće prisustvovati istim, ukoliko sjednicama ne prisustvuju predstavnici svih republika i pokrajina. U suprotnom, eventualne odluke navedenih tijela, u nekompletnom sastavu, ne obavezuju Bosnu i Hercegovinu. Zahvaljujući ovakvim stavovima Skupštine SR Bosne i Hercegovine, omogućen je dalji napredak ka ostvarivanju nezavisnosti Bosne i Hercegovine. Naime, uzimajući u obzir višedecenijsku borbu velikohrvatskog i velikosrpskog elementa, bilo je jasno da Hrvatska ni po koju cijenu neće ponovno ulaziti u zajedničku državu sa Srbijom.

Odluka o suverenitetu Bosne i Hercegovine donesena je u zoru, 15. oktobra nakon više skupštinskih neuspjelih usaglašavanja i propalog pokušaja poslanika SDS-a, da se pitanje statusa Bosne i Hercegovine, odgodi prosljeđivanjem ovog pitanja na Savjet za međunacionalnu ravnopravnost, koji nije bio ni konstituisan.⁵³ Pri izjašnjavanju o Memorandumu, od 240 poslanika u Skupštini, 71 poslanik, (članovi Srpske demokratske stranke), ne želeći glasati "za", napustili su Skupštinu SR Bosne i Hercegovine, te 24. oktobra 1991. godine, protivustavno konstituisali tzv. Skupštinu srpskog naroda.⁵⁴ Odluke Skupštine o suverenitetu Bosne i Hercegovine, naišle su na veliko negodovanje kod predstavnika srpskog naroda, te njihovo neprihvatanje navedene odluke.

Iako je Bosna i Hercegovina, s obzirom na strukturu stanovništva, stajala na poziciji nezaoštravanja političkih odnosa, doprinoseći demokratskim mehanizmima mirnog razrješavanja krize, ona je odlučno zastupala stav iznesen u Memorandumu, u pogledu budućeg definisanja zajedničke države.

Zahtjev Bosne i Hercegovine za priznavanje suverenosti i nezavisnosti

Uzimajući u obzir odnos Srbije prema Bosni i Hercegovini i eventualnoj jugoslovenskoj federaciji, bilo je jasno da se Miloševićeva Jugoslavija samo *piše Jugoslavija, a čita se Srbija*.⁵⁵ Takvu "Srbiju i njenu Jugoslaviju" najbolje oslikava izjava Vase Čubrilovića, koji se „zgranjavajući gledao dokle se u tom velikosrbovanju ide, pričao kako čitava grupa takozvanih „besmrtnika,, godinama okapava nad mapama Bosne, pokušavajući da otkrije makar i koziju stazu, kojom bi se od Beograda do Karlovca moglo prepešačiti, a da se prolazi isključivo

52 *Isto.*

53 Glasanjem do suvereniteta, *Oslobođenje*, godina XLVIII, br. 15563, 16. oktobar 1991, 3.

54 Dž. Čaušević, *Pravnopolitički razvitak BiH*, 502. Značajno je napomenuti da su velikosrpske, ali i velikohrvatske teritorijalne aspiracije prema Bosni i Hercegovini izvršile flagrantno kršenje ustavnih kategorija proglašenjem tzv. "SAO Krajina" i "SAO Hercegovina" da bi ubrzo uslijedilo i proglašenje "SAO Romanije" 22. oktobra, zatim "SAO Sjeveroistočne Bosne" 28. oktobra, "SAO Sjeverne Bosne" 5. novembra, pa sve do proglašenja "SAO Birač" 9. januara 1992, te "srpske opštine Bihać" 10. januara 1992. godine. Vidi: K. I. Begić, *Bosna*, 59.

55 *Piše Jugoslavija, a čita se Srbija, Oslobođenje*, br. 15571, 24. oktobar 1991, 2.

kroz srpska sela i gradove“.⁵⁶ Negativni stav Slovenije i Hrvatske prema pitanju zajedničke države, jasno je davao do znanja da iste idu putem samostalnosti. Budući da je Bosna i Hercegovina, u Memorandumu o nezavisnosti, zauzela jasan stav prema zajedničkoj državi, a vezano za Hrvatsku, to je u budućnosti značilo samo jedno, a to je stvaranje pretpostavki za priznanje nezavisnosti i samostalnosti Bosne i Hercegovine.

S obzirom na postojeće stanje stvari u tadašnjoj Jugoslaviji, a odgovarajući na pomenute Smjernice, Vlada Bosne i Hercegovine donijela je 20. decembra 1991. godine *Odluku o priznavanju državnosti SR Bosne i Hercegovine*.⁵⁷ U Odluci se izražava želja da se Bosna i Hercegovina prizna “kao nezavisna država” te da Bosna i Hercegovina prihvata sve obaveze sadržane u *Smjernicama za priznavanje novih država u Istočnoj Evropi i Sovjetskom savezu*. Nadalje se ističe da Bosna i Hercegovina “prihvata Nacrt Haške konvencije”, uključujući i poglavlje koje se odnosi na zaštitu ljudskih prava, nacionalnih i etničkih grupa. Vlada Bosne i Hercegovine se obavezuje „da Bosna i Hercegovina nema, niti će kao nezavisna država imati ikakvih teritorijalnih pretenzija prema bilo kojoj susjednoj državi i da neće voditi nikakve neprijateljske propagandne aktivnosti, protiv bilo koje susjedne države“. Stoga se obraća Evropskoj zajednici i njenim članicama da “priznaju suverenitet i nezavisnost Bosne i Hercegovine”.

Braneći legitimitet odluke i zahtjeva za priznanje nezavisnosti, predsjednik Alija Izetbegović uputio je pismo lordu Karingtonu, 27. decembra 1991. godine, a povodom reakcije tzv. Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, koji su u svom pismu nastojali osporiti legitimitet zahtjeva za priznanje nezavisnosti Bosne i Hercegovine.⁵⁸

Odlukom o prihvatanju međunarodnih akata, od 8. januara 1992. godine Vlada SR Bosne i Hercegovine prihvatila je i obavezala se da će dosljedno sprovesti Povelju UN-a, Finalni akt iz Helsinkija, Parišku povelju, te Opštu deklaraciju o pravima čovjeka, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i sve druge međunarodne akte, koji garantiraju prava čovjeka i slobode i da poštuje ranije preuzete obaveze SFRJ na planu razoružavanja i kontrole naoružanja.⁵⁹ Dakle legitimna Vlada Bosne i Hercegovine je zdušno prihvatila sve uslove sadržane u Smjernicama, a sve sa ciljem mirnog razrješenja jugoslovenske krize.

Uzimajući u obzir sve pristigle dokumente koje je uputila SR Bosna i Hercegovina, ali i pisma koja je uputio predsjednik neustavne Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Arbitražna komisija je po navedenom zahtjevu, formulisala svoj stav u Mišljenju N° 4, od 11. januara 1992. godine. U takvim

56 Mirsad D. Abazović, *Kadrovski rat za BiH (1945-1991)*, Sarajevo 1999, 77. (citat preuzet iz pomenute knjige koji je naveden u fus noti broj 69).

57 “Službeni list SR Bosne i Hercegovine”, godina XLVII, broj 37, od 23. decembra 1991, 1085.

58 Prijava – ustavna, *Oslobođenje*, br. 15634, 28. decembar 1991, 1.

59 “Službeni list Bosne i Hercegovine”, godina XLVIII, br. 1, 8. januara 1992. (u potpisu Predsjednik Vlade SR Bosne i Hercegovine Jure Pelivan).

okolnostima Arbitražna komisija smatra da se „izražavanje volje stanovništva Bosne i Hercegovine, da se SR Bosna i Hercegovina konstituiše kao suverena i nezavisna država, ne može smatrati potpuno osnovanim. Ta bi ocjena mogla da bude promijenjena, ukoliko bi u tom pogledu Republika, koja je formulisala zahtjev za priznanje, pružila garancije, eventualno putem referenduma, na koji bi bili pozvani da učestvuju svi građani SR Bosne i Hercegovine, bez razlike i pod međunarodnom kontrolom“.⁶⁰ Dakle, da bi objektivno i bez pristrasnosti odgovorila na zahtjev Bosne i Hercegovine za priznanjem nezavisnosti, Badenterova komisija je u skladu sa Ustavom SR Bosne i Hercegovine, zatražila dodatne garancije, u vidu referenduma, na kojoj bi se građani Bosne i Hercegovine izjasnili o nezavisnosti i suverenosti”. Praktično, to je značilo da na “ispit” idu i svi dokumenti i odluke legalnih i legitimnih predstavnika vlasti u Bosni i Hercegovini.

Obnova nezavisnosti Bosne i Hercegovine

Iščekujući rezultate Badinterove komisije po zahtjevu za priznanje nezavisnosti, Bosna i Hercegovina se suočila sa gorućim problemom njenog teritorijalnog integriteta. Naime, 9. januara 1992. godine proglašena je tzv. “Republika srpskog naroda u Bosni i Hercegovini”. Samoproglášena i neustavna tvorevina, bila je krajnja potvrda ciljeva velikosrpskih teritorijalnih aspiracija u Bosni i Hercegovini. To se vidi u samoj Deklaraciji koja je tom prilikom usvojena, a po kojoj je navedena Republika sastavni dio Savezne Jugoslavije. Samoproglášena republika po tom konceptu, *obuhvata područja srpskih autonomnih regija i oblasti i drugih etničkih cjelina u Bosni i Hercegovini*.⁶¹ Da apsurd bude još veći u pomenute okvire tzv. republike uključeni su i oni prostori u kojima je srpski narod u manjini, a zbog “*genocida koji je nad njim izvršen u toku Drugog svjetskog rata*”. Ovo je bila samo konačna potvrda, riješenosti velikosrpskih snaga, da po svaku cijenu, okupe srpski narod u jednu državu, to jest Veliku Srbiju.

U takvim okolnostima Bosna i Hercegovina je dočekala 15. januar, a sa njim i uzdržano mišljenje Arbitražne komisije za priznanje Bosne i Hercegovine, do daljnjeg, odnosno prolongiranje istog. U izvještaju Arbitražne komisije, upućenog lordu Karingtonu, traže se dodatne garancije Bosne i Hercegovine kako bi ista bila priznata od strane Evropske zajednice. *Ne može se smatrati da je volja stanovništva Bosne i Hercegovine, da ova republika postane nezavisna i suverena država, u potpunosti etablirana* ocijenila je Arbitražna komisija.⁶² Bosna i Hercegovina je prema mišljenju Komisije, morala pružiti dodatne garancije tako što bi se zahtjev za nezavisnošću eventualno formulisao putem referenduma, na koji bi izašli svi građani Bosne i Hercegovine, bez ikakve razlike među njima i pod međunarodnom

60 Dž. Čaušević, *Pravno politički razvitak BiH*, 507.

61 Proglašena “Republika srpskog naroda u Bosni i Hercegovini”, *Oslobođenje*, br. 15645, 10. januar 1992, 1.

62 Pogodba o raspadu Jugoslavije, *Oslobođenje*, br. 15651, 16. januar 1992, 1.

kontrolom. Poznavajući nacionalnu strukturu stanovništva, te rukovodeći se time, Komisija je na prihvatljiv način definisala odrednicu “*bez ikakve razlike među njima*” (misli se na stanovništvo, op. autora), što znači da se na referendumu neće voditi računa o nacionalnoj pripadnosti, već će se uzeti u obzir rezultati većine glasova građana Bosne i Hercegovine. Na ovakav stav Arbitražne komisije svakako je uticalo kontinuirano protivljenje predstavnika srpskog naroda, Plebiscit, te proglašenje tzv. Republike srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.

Ne uzimajući u obzir zvaničan stav Evropske zajednice, bugarska vlada je 15. januara 1992. godine priznala Bosnu i Hercegovinu, kao nezavisnu i suverenu državu. Osim Bosne i Hercegovine, Bugarska je priznala Sloveniju, Hrvatsku i Makedoniju.⁶³ Zvanično priznanje uslijedilo je potom i od Turske, 6. februara, koja je također priznala nezavisnost, kako Slovenije i Hrvatske, tako i Bosne i Hercegovine i Makedonije. Priznavanjem četiri jugoslovenske republike, „Turska je praktično nezvanično priznala ono što su njeni komentatori i političari poodavno tvrdili da Jugoslavija odlazi u historiju“.⁶⁴

Na tragu zahtjeva Badinterove komisije, Skupština SR Bosne i Hercegovine, nakon dvodnevnog zasjedanja, donijela je, 25. januara 1992. godine, Odluku o raspisivanju referenduma. Na ovom zasjedanju Skupština je donijela i Odluku o povlačenju predstavnika Bosne i Hercegovine iz svih saveznih državnih organa i institucija, kao što su Skupština SFRJ, Savezno izvršno vijeće, itd.⁶⁵ To je praktično značilo i definitivni korak u raskidu ustavno-pravnih veza između Bosne i Hercegovine i ostatka tadašnje Jugoslavije. Referendum je zakazan za 29. februar i 1. mart 1992. godine, a referendumsko pitanje je glasilo: „jeste li za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, državu ravnopravnih naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda koji u njoj žive“.⁶⁶

Protiv navedenih odluka i referenduma bili su poslanici SDS-a, koji su dva dana poslije skupštinskog zasjedanja, 27. januara, iznijeli stav o neprihvatanju navedenih odluka i referenduma. Iako su na terenu bile prisutne svojevrsne opstrukcije, naročito na prostoru općina gdje je bila provedena “saoizacija” referendum je ipak održan.

Prema zvaničnim rezultatima Republičke izborne komisije, od ukupnog broja glasača (3.253.847), na referendum je izašlo i glasalo 2.073.568 građana sa pravom glasa, odnosno 64,31%. Od ukupnog broja važećih glasačkih listića, “ZA” je bilo 2.061.932 glasača ili 99,44%. Protiv samostalne i nezavisne Bosne i Hercegovine glasalo je 6.037 glasača ili 0,29%. Nevažećih glasačkih listića bilo je 5.227, odnosno 0,25%.⁶⁷

Međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine uslijedilo je na sjednici Savjeta ministara Evropske zajednice, 6. aprila 1992. godine, s tim da se priznanje

63 Odluka bugarske vlade u Sarajevu, *Oslobođenje*, br. 15652, 17. januar 1992, 1.

64 Turska priznala i Bosnu i Hercegovinu, *Oslobođenje*, br. 15673, 7. februara 1992, 1.

65 “Službeni list SR Bosne i Hercegovine”, br. 2, od 27. januara 1992, 10

66 Referendum 29. februara i 1. marta, *Oslobođenje*, br. 15661, 26. januar 1992, 1.

67 Izašlo 64,31 posto birača, *Oslobođenje*, 10. mart 1992, 1.

počelo računati od 7. aprila, što je posljedica diplomatskog prigovora iz Beograda, zbog koincidencije sa 6. aprilom 1941. godine, kada je došlo do razbijanja Kraljevine Jugoslavije. Međunarodno-pravnim priznanjem Bosna i Hercegovina je i formalno prestala biti u sastavu SFRJ, potvrđena je njena suverenost, te njen teritorijalni integritet i politička nezavisnost. Bosna i Hercegovina je priznata kao suverena država, sa svim elementima međunarodnog i državno-pravnog subjektiviteta. Time je ona postala samostalni i nezavisni međunarodni subjekt. Odmah potom uslijedilo je priznanje Bosne i Hercegovine od strane Sjedinjenih Američkih Država, Norveške, Republike Hrvatske, te drugih zemalja.⁶⁸

U skladu sa odlukom o priznanju suvereniteta i nezavisnosti Bosne i Hercegovine, Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, je na sjednici od 8. aprila 1992. godine donijelo Odluku o promjeni naziva države u "Republika Bosna i Hercegovina".⁶⁹ Na tim osnovama Republika Bosna i Hercegovina je nastavila svoj kontinuitet, kao cjelovita, suverena i nezavisna država, koja je svoju nezavisnost obnovila nakon 529 godina. Na osnovama međunarodnog priznanja nezavisnosti, Bosna i Hercegovina je primljena u članstvo Organizacije Ujedinjenih nacija, 22. maja 1992. godine.

Nakon međunarodnog priznanja novih nezavisnih, evropskih država, završen je proces disolucije SFRJ. Srbija i Crna Gora su tada formirale novu državu "Saveznu Republiku Jugoslaviju" i 17. aprila usvojile novi Ustav. Stoga Arbitražna komisija u Mišljenju N° 8, od 4. jula 1992. godine konstatuje *da je proces disolucije SFRJ, na koji se poziva u Mišljenju N° 1, od 29. novembra 1991. godine, sada završen i da SFRJ više ne postoji.*⁷⁰ U Mišljenju N° 11, od 16. jula 1993. godine, Arbitražna komisija je utvrdila datume sukcesije za nove nezavisne države, kada državna imovina, aktiva i različita prava, arhiva, dugovi i različite obaveze bivše SFRJ, prelaze na države nasljednice.⁷¹

Zaključak

Disolucija SFRJ, rezultat je velikosrpskih (ali i velikohrvatskih) projekata, koje su za krajnji rezultat imale prekrajanje republičkih granica, te stvaranje nove države u kojoj bi prevlast imali Srbi, na štetu drugih naroda. Projekat Velike Srbije, u ideji velikosrpskih političkih, ali i intelektualnih krugova, doživio je svoju ekspanziju krajem devedesetih godina dvadesetog stoljeća. Taj pokret je stalno

68 Evropska zajednica priznala Bosnu, *Front Slobode*, godina XLIX, br. 3196, 10. aprila 1992,1.

69 "Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", godina I, br. 1, 9. april 1992, 1.

70 Dž. Čaušević, *Pravno politički razvitak BiH*, 508.

71 O. Ibrahimagić, *Politički sistem*, 76, 77. U skladu sa iznesenim mišljenjem datumi sukcesije su slijedeći: osmi oktobar 1991. godine za Republiku Hrvatsku i Republiku Sloveniju, zatim 17. novembar 1991. godine u slučaju Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, šesti mart 1992. godine za Bosnu i Hercegovinu i 27. april 1992. godine u slučaju Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora).

pojačavao nacionalne konflikte i vodio krizu, ka ubrzanom raspadu Jugoslavije, i ratu za stvaranje velikosrpske države.

Da su iskorištene prednosti demokratizacije, koje je donio slom komunističkog sistema, pod uslovom da su svi politički faktori slijedili umjerenu nacionalnu politiku, disolucija Jugoslavije bi tekla u sasvim drugom smjeru. Međutim, taj uslov je nestao promjenom srbijanske politike 1987. godine, pobjedom radikalne frakcije u srpskoj partiji, koju je personalizovao Slobodan Milošević. Pobjeda nacionalističkih i hegemonističkih, nad umjerenim i reformskim snagama u Srbiji, praktično je značila odbacivanje demokratskog dogovora o budućem statusu jugoslovenske federacije.

Miloševićev koncept jedinstva i zajedničke Jugoslavije počivao je na srpskom nacionalizmu. Takav koncept nije podrazumijevao nikakvu toleranciju za demokratijom, niti bilo kakvom, a posebno ravopravnom raspodjelom moći. Stoga je bio neprihvatljiv ostalim republikama i narodima, koji su se zalagali za istinsko jedinstvo i demokratiju, te je stoga neminovno morao imati razarajući efekat na Jugoslaviju.

Takav odnos srpskih političkih i intelektualnih elita neminovno je vodio definitivnom raspadu jugoslovenske federacije. Projekat Velike Srbije je prošao kroz nekoliko faza, od planiranja, provođenja i negiranja. Planiranje realizacije velikosrpskih ideja podrazumijevalo je neophodnu bazu, koja se svodila na srbiziranje svih ključnih organa i institucija tadašnje Jugoslavije, koji je naročito bio izražen u Bosni i Hercegovini. Počevši od upravnih i pravosudnih struktura, tadašnje JNA, preko sredstava javnog informisanja, MUP-a, Službe državne bezbjednosti, itd. Na taj način je stvarana baza za realizaciju zamišljenih ciljeva. Naročito značajno mjesto zauzimala je JNA, bez koje Milošević ne bi smio ni pokušati, niti bi uspio, na jedan takav brutalan način razbiti jedinstvo Jugoslavije.

Priprema je uključivala i indoktrinaciju srpskog stanovništva (u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini) nacionalističkom idejom o Velikoj Srbiji, zatim dugogodišnjom obavještajnom i vojnom opservacijom. Priprema je uključivala i paralizu rada i odlučivanja svih legalnih i legitimnih državnih organa i institucija i privrede, zatim primjenu metoda zastrašivanja naroda. Čak i u Sloveniji, u kojoj srpski narod nije imao značajnije brojčano učešće, nastojalo se organizovanjem demonstracija, i popularnim “dešavanjima naroda” izvršiti pritisak, na legitime predstavnike vlasti, pa čak i pokušaj njihovog rušenja sa vlasti.

Međutim, sve navedene mjere nisu urodile plodom, jer je ipak došlo do otpora, u smislu jačanja ideja o samostalnosti i nezavisnosti republika. Na taj način je velikosrpski hegemonizam pristupio radikalnijim mjerama koje su se svodile na otvorenu agresiju prije svega na Sloveniju, Hrvatsku, da bi u Bosni i Hercegovini ona poprimila najsurovije oblike.

Značajnijim uključivanjem međunarodne zajednice u rješavanje krize, po već utvrđenom planu, velikosrpski politički establišment negira svoju krivicu, te krivicu svaljuje na “disidentne” republike, koje “secesionističkim” metodama,

nastoje razoriti Jugoslaviju. Dakle, u svojoj zadnjoj fazi negiranje krivice je sveprisutno, a negiranje je i danas zastupljeno kod nacionalističkih velikosrpskih političkih, ali i intelektualnih krugova.

Velikosrpski hegemonizam, naročito je došao do izražaja u Bosni i Hercegovini. Taj koncept je usmjeren direktno na ugrožavanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta, te diskriminiranje nesrpskih naroda i potpuni kolaps bosanskohercegovačkog društva, privrede i legitimnih organa vlasti. Da je realizacija svesrpskih planova u Bosni i Hercegovini imala najsiroviji metod, ali i epilog, dovoljno govori u prilog činjenici, u kolikoj mjeri je unutrašnji element, oličan u srpskim nacionalistima, doprinio pokušaju razgradnje Bosne i Hercegovine. Naime, taj element, mogao je da provede sve neophodne faze realizacije plana, od zastraživanja naroda, paralize državnih organa, opstruiranja značajnih odluka legalnih i legitimnih organa vlasti Bosne i Hercegovine. Stoga je Slovenija daleko lakše i jednostavnije riješila pitanje svoje samostalnosti, jer je ona bila jedina jugoslovenska republika, u kojoj srpski narod, brojno, nije činio značajan element. Zato je Slovenija i mogla prva da “izazove” Miloševića i jedinstvo Jugoslavije.

Unatoč svim problemima i opstrukcijama, pitanje disolucije, jednom kada je pokrenuto, više nije moglo biti zaustavljeno. U tim dramatičnim, vremenima, pitanje konačnog raspada Jugoslavije i njenog nestanka, bilo je samo pitanje vremena, koje je u Sloveniji i Hrvatskoj uglavnom zavisilo od stava Evropske zajednice, dok je u Bosni i Hercegovini taj proces bio nešto teži, uzimajući u obzir nacionalnu strukturu stanovništva. Naime, Bosna i Hercegovina je po tom osnovu bila ustvari “Jugoslavija u malom” što je usporavalo i otežavalo put priznanja njene nezavisnosti i samostalnosti.

Kada se svjetska i evropska javnost uvjerila da je disolucija neminovnost, preostalo je samo njeno verificiranje, čime je Jugoslavija nestala sa političke karte Evrope. Stav međunarodne zajednice, da se republike bivše SFRJ priznaju u njihovim historijskim granicama je bio sasvim opravdan. Da međunarodna zajednica nije priznala nezavisnost republika, a posebno Bosne i Hercegovine, one bi postale unutrašnje pitanje Jugoslavije, kao što je to bilo npr. Kosovo u Srbiji. Međunarodnim priznanjem, omogućeno je pravo na odbranu.

Na temeljima razdružene Jugoslavije, njene ranije republike, među kojima i Bosna i Hercegovina, su nakon više od sedam decenija, zajedničkog bivstvovanja u ranijim “Jugoslavijama” krenule svojim, sopstvenim, posebnim, evropskim putevima.

Summary

The dissolution of the SFRY is the result of Greater Serbian (but also Croatian) projects, which ultimately had the goal of removing the republics, and the creation of a new state in which Serbs would dominate, at the expense of other

nations. The project of Greater Serbia, in the idea of Greater Serbia's political, but also intellectual circles, experienced its expansion in the late 1990's of the twentieth century. This movement has consistently intensified national conflicts and led to the crisis, the rapid disintegration of Yugoslavia, and the war to create a Greater Serbia state.

If the benefits of democratization, which were brought about by the collapse of the communist system, were used, provided that all political factors followed a moderate national policy, the dissolution of Yugoslavia would flow in a completely different direction. However, this condition disappeared with the change of Serbian politics in 1987, with the victory of the radical faction in the Serbian party, personalized by Slobodan Milosevic. The victory of nationalist and hegemonic over moderate and reform forces in Serbia practically meant the rejection of a democratic agreement on the future status of the Yugoslav federation.

Milosevic's concept of unity and common Yugoslavia rested on Serbian nationalism. Such a concept did not imply any tolerance for democracy, nor any kind of, and especially equitable distribution of power. Therefore, he was unacceptable to other republics and nations, who advocated true genuine unity and democracy, and therefore necessarily had to have a devastating effect on Yugoslavia.

This attitude of the Serbian political and intellectual elites inevitably led to the definitive break up of the Yugoslav federation. The project of the Greater Serbia has undergone several stages, from planning, implementation and denial. The planning of the realization of Greater Serbian ideas implied the necessary base, which was reduced to the srbization of all the key organs and institutions of the then Yugoslavia, which was especially pronounced in Bosnia and Herzegovina. Beginning from the administrative and judicial structures of the then JNA, through the means of public information, the MUP, the State Security Service, etc. In this way, a base is created for the realization of imaginary goals. A particularly important place was occupied by the JNA, without which Milosevic should neither try nor succeed in breaking up the unity of Yugoslavia in such a brutal way.

The preparation included the indoctrination of the Serbian population (in Croatia and Bosnia and Herzegovina) with the nationalist idea of Greater Serbia, long years of intelligence and military observation. Preparation included the paralysis of the work and decision-making of all legal and legitimate state organs and institutions and economy, and the application of methods of intimidation of peoples. Even in Slovenia, in which the Serbian people did not have significant numerical participation, the organization tried to put pressure on the legitimate representatives of the government and even the attempt to demolish it from the organization of demonstrations and popular "events of the people".

However, all these measures did not bear fruit, because there was resistance, in the sense of strengthening the idea of autonomy and independence of the republics. In this way, Greater Serbian hegemony approached more radical measures that were reduced to open aggression primarily to Slovenia, Croatia, so

that in Bosnia and Herzegovina it would take on the most cruel forms. By more significant involvement of the international community in resolving the crisis, according to the already established plan, the Greater Serbian political establishment denies its guilt, and leads the blame to “dissident” republics, which, by secessionist methods, are trying to destroy Yugoslavia. Therefore, at the last stage, the denial of guilt is ubiquitous, and the denial is still present in the nationalist Greater Serbian political as well as intellectual circles.

Great Serbian hegemony especially came to expression in Bosnia and Herzegovina. This concept is directed directly at endangering sovereignty and territorial integrity, and discriminating against non-Serbs and the complete collapse of Bosnian society, economy and legitimate authorities. If the implementation of the Swiss plan in Bosnia and Herzegovina had the cruelest method, but also the epilogue, it suffices to speak in support of the fact, to what extent an internal element, embodied in Serbian nationalists, contributed to the attempt to dismantle Bosnia and Herzegovina. Namely, this element could have implemented all the necessary stages of realization of the plan, from the repression of the people, paralysis of state authorities, obstruction of significant decisions of the legal and legitimate authorities of Bosnia and Herzegovina. Therefore, Slovenia has far easier and simpler solved the issue of its independence, because it was the only Yugoslav republic, in which the Serbian people, in many ways, did not make a significant element. That is why Slovenia could have been the first to “challenge” Milosevic and the unity of Yugoslavia.

Despite all the problems and obstructions, the issue of dissolution, once launched, could no longer be stopped. In these dramatic times, the question of the final break up of Yugoslavia and its disappearance, it was only a matter of time, which in Slovenia and Croatia largely depended on the European Community’s position, while in Bosnia and Herzegovina this process was somewhat more difficult, taking into account the national structure of the population. Namely, on this basis, Bosnia and Herzegovina was in fact “Yugoslavia in the small” which slowed down and made it difficult for the recognition of its independence and independence.

When the world and European public were convinced that the dissolution was inevitability, only its verification remained, leaving Yugoslavia to disappear from the political map of Europe. The attitude of the international community to recognize republics of the former SFRY in their historical borders was quite justified. If the international community did not recognize the independence of the republics, and especially Bosnia and Herzegovina, they would become the internal question of Yugoslavia, as it was, for example, Kosovo in Serbia. With international recognition, the right to defense is enabled.

On the foundations of the dissolved Yugoslavia, its former republics, including Bosnia and Herzegovina, after more than seven decades of common existence in the former “Yugoslavia” started their own, special, European roads.